

Pest-budai csillagséták

Az ELTE Múzeum körüli csillagvizsgálója 1983-ban

A „kettős város” csillagászati múltját megidéző csillagsétáink 2012 decemberében indultak. (Valójában 1998 nyarán már volt egy hasonló sétánk, akkor a gellérthegyi, illetve a várbeli csillagvizsgáló nyomait kerestük – inkább csak az emléküket, hiszen mindkét létesítmény nyomtalanul eltűnt az évszázadok forgatagában.) Szerencsénk van, hiszen a főváros csillagászati múltját egészen könnyű „felfűzni” egy 4-5 kilométeres séta útvonalára. Eddigi sétáink útvonala alig-alig tért el egymástól. A Nemzeti Múzeum elől indulva a Belváros csendes utcáin jutunk el a Duna partjára, az MTA székházához, majd átkelünk a Lánchídon, hogy a budai Várban fejezzük be emlékidéző utunkat. Akkor is szép, érdekes lenne egy ilyen városnéző séta, ha nem lenne semmilyen csillagászati vonatkozása. Hát még így, hogy minduntalan meg kell állni egy-egy érdekesség miatt!

Vannak olyan látnivalók, amelyek az utcáról is megtekinthetők – mégse tudnak róluk a csillagászatkedvelők. Vagy azért, mert nem született pestiek, vagy azért, mert idejük sincs arra, hogy a napi rohanásban meg-megállva rácsodálkozzanak a mi közös értékeinkre. Mert hogy értékekről van szó, az nem vitás. És bőven vannak olyan látnivalók is, amelyek az utcáról nem láthatók, és a bejutás sem egyszerű.

Január eleji csillagsétánkon 24 érdeklődő vett részt – jó részük nem MCSE-tag, de csillagászat- és városkedvelő. Közben Arany János szobránál várakoztunk, próbáltuk felidézni nagy költőnk csillagászati vonatkozású műveit, de nem nagyon jutott eszünkbe a januári langymelegben ilyesmi. (Kimondottan meleg volt aznap, 15–16 fokok téli hőség.) Első állomáshelyünk a Gschwind-ház szokott lenni, most is felkerestük a Puskin utca 19. számú épületet, amely 1901-es „keltezésű” napórája miatt érdekes. A Palotaváros nevű városrész egyik szép épülete az egykori likörgyáros romantikus lakóháza, melynek napórája csak néhány éve kapott árnyékvetőt, Marton Géza jóvoltából.

A Múzeumkert után következik a Múzeum körút, ahol a pestiek évszázados időmérését keressük fel – ott rejtőzik az egyetem vaserítése mögött. A Hoser Viktor órásmester által

A Heyde gyártmányú passzázstávcső 1983-ban, eredeti helyén

készített ingaórát nemrégiben ugyan felújították, de ezúttal épp nem működött.

Az igazi látnivaló csak ezután következett! A korábbi sétákon csak messziről tudtam megmutatni az ELTE ma már használaton kívüli dobkupolás csillagvizsgálóját. Ezúttal – Tubay Tiziano jóvoltából – sikerült bejutnunk az egykori „Kozmográfiai Intézet” helyiségeibe! Bő három évtizede jártam itt, az akkor éppen 100 éves csillagvizsgáló helyiségeiben. A kupolában már nem az eredeti 10 cm-es refraktor állt, hanem egy új, 150/2250-es Zeiss Meniscas távcső. Eredeti helyén áll azonban a passzázstávcső, és sok tekintetben úgy tűnt, hogy évtizedek óta nem sok dolog változhatott a pesti háztetők magasságában rejtőző csillagdában, mely az 1980-as években még az ELTE Csillagászati Tanszék kezelésében szolgálta a csillagászképzést. A távcső kis mérete és a belvárosi égbolt állapota miatt komoly észleléseket innen már régóta nem végeztek, azonban a hallgatók elsajátíthatták a távcső kezelését, az osztottkörök alkalmazását és a csillagászati fotográfia alapjait. A kilencvenes évek végén aztán kiköltözött innen a csillagászat, a kupolát átalakították, melynek eredményével csak most szembesültem. Messziről úgy tűnik, minden rendben van, azonban a rés nem nyitható, OSB-lap és egy közönséges ajtó került rá. A műszaki emléknek is beillő kupolaforgató- és nyitószerkezet is eltűnt – úgy látszik, egyszerűbb volt így a felújítás.

A két kis észlelőteraszról viszont most, 2015-ben is csodálatos a kilátás, amint azt túratársaim is megállapíthatták. A helyiségek most üresen állnak, pedig érdekes kis csillagászzottörténeti kiállítást is el tudnék itt képzelni a háztetők között rejtőző „titkos csillagvizsgálóban”.

Tekintettel arra, hogy sétáinkat általában szombati napokon szervezzük, bajban vagyunk, ha középületekbe szeretnénk bejutni. Az Egyetemi Könyvtár 1876-ban készült sgraffitóját szerencsére az utcáról is látni. A Reáltanoda utca felőli homlokzaton fedezhetjük fel Galilei és Newton ábrázolását – nem árt azonban, ha kisebb binokulár vagy jól zoomoló fényképezőgép is van nálunk.

Csoportunk a Múzeum körüli csillagvizsgáló passzázshelyiségében.

Az Uránia-kütszobor a Megyeháza udvarán

Itt állt egykor a Heyde gyártmányú passzázstávcső (I. a 49. oldalon!)

A kozmográfia allegóriája az MTA székházán

A Városháza homlokzatdíszjeinek felfedezéséhez se kell bejutni a hatalmas épület belsejébe, szépen sorjában megtekinthetjük a Zach-emléktáblát, a „napfogyatkozásos” Savoyai-reliefet vagy a nyolcvanas évek végén rekonstruált Atlasz-szobrot.

A Vármegyeházába viszont igenis be kell jutni, szerencsére január 10-e áthelyezett munkanapra esett. Így hát ismét felkereshettük a belső udvarok kincseit: a vertikális napórát és a klasszicista Uránia-kütszobrot. Sokszor jártam már itt, de csak most először tűnt fel, hogy Uránia szokásos attribútumai (éggömb és íróvessző) mellett, illetve helyett fellelhető egy további, egészen egyedi jelkép is: a csillagászat múzsája nem íróvesszőt, hanem evezőt szorongat bal kezében.

Ugyancsak könnyű dolgunk van az MTA székházával, a homlokzatán jeles fizikusok szobrai sorakoznak (Newton, Lomonoszov és Galilei), a vízpartra néző homlokzaton pedig egy nőalakban felfedezhetjük „Cosmographia” allegorikus ábrázolását. A Cosmographia-szobor csillagászati vonatkozását nem csupán a felirat, hanem egy éggömb és egy körz is nyomatékosítja.

Atkelve a budai oldalra a Fő utcában felkereshetjük a (talán) egyetlen hazai köztéri Konkoly-emléktáblát, majd irány a Vár! A budavári palota egykori csillagvizsgálójára a rövidke Móra Ferenc utcában emlékeztet egy emléktábla, az Úri 17. falán pedig Toroczka Wigand Ede emléktáblája állítja meg a sétálót (épp 100 éve jelent meg Öreg csillagok című munkája). Mióta a várbeli házakat is zárják, nem könnyű bejutni az udvarokba. Nagyon megéri egy kis szervezés, mert például az Úri utca 19. kis udvara igen hangulatos, és szép napórát is rejt. Ez már „csak” másolat, az eredeti a Budavári Önkormányzat aulájában kapott helyet néhány éve.

Pest-budai sétáink egyik szívet melengető állomása volt a Bécsi kapu tér 7. Két évvel ezelőtt ottani lakásában kerestük fel és köszöntöttük fel Ponori Thewrewk Aurélt, születésnapja alkalmából. Mostani sétánkon már csak emlékezni mehettünk a Bécsi kapu térre. Elkövetkező sétáinkon is így teszünk!

Mizser Attila